

Patrick Süskind

KVEPALAI

Vieno
žudiko
istorija

Alma littera

1

Aštuonioliktame šimtetyje Prancūzijoje gyveno žmogus, vienas genialiausių ir bjauriausių iš daugybės genialių ir bjaurių tos epochos veikėjų. Jo istorija čia ir bus papasakota. Tai buvo Žanas Batistas Grenujis. Jo vardas, priešingai negu vardai kitų genialių pabaisų, nugrimzdo užmarštin anaiptol ne dėl to, kad išpuikimu, panieka žmonėms, amoralumu, trumpai tariant, bedievyste jis neprilygo tokiems garsiems tamsybininkams kaip de Sadas, Sen Žiustas, Fušė, Bonapartas ir kiti, o dėl to, kad jo genialumas ir vienintelė ambicija tenkinosi sritimi, nepaliekančia istorijoje jokio ženklo, – trumpalaikę kvapų karalija.

Tais laikais, apie kuriuos pasakosime, miestuose viešpatavo mums, šių dienų žmonėms, sunkiai įsivaizduojama smarvė. Gatvės smirdėjo mėšlu, galukiemiai – šlapimu, laiptinės – sutrūnijusia mediena ir žiurkių išmatomis, virtuvės – sugedusiais kopūstais ir avių lajumi; nevedinti kambariai trenkė sudusiosiomis dulkėmis, miegamieji – riebaluotomis paklodėmis, drėgnais patalais ir šleikščiai saldžiu naktipuodžių kvapu. Iš kaminų tvoskė siera, iš kailių raugyklų – ėdžiais šarmais, iš skerdyklų – sukrešėjusiu krauju. Žmonės ir jų neplauti drabužiai smirdėjo prakaitu; iš burnų sklido gendančių dantų kvapas, iš skrandžių – svogūnų tvaikas, o nebe visai jauni kū-

nai trenkė senu sūriu, rūgusiu pienu ir navikinėmis ligomis. Dvokė upės, dvokė aikštės, dvokė bažnyčios, dvokė po tiltais ir rūmuose. Valstietis smirdėjo kaip ir kunigas, amatininko pamestrys – kaip ir meistrinė, smirdėjo visa diduomenė ir net patsai karalius – jis dvokė kaip plėšrūnas, o karalienė – kaip sena ožka, ir vasarą, ir žiemą. Mat aštuonioliktame šimtmete dar nebuvo pažabota ardančioji bakterijų veikla, taigi nebuvo jokio žmonių darbo – nei kuriančio, anei griaušančio, nebuvo jokio bundančio ar nykstančio gyvenimo reiškinio, kurio nebūtų lydėjusi smarvė.

Savaime suprantama, didžiausia smarvė tvyrojo Paryžiuje, nes Paryžius buvo didžiausias Prancūzijos miestas. O pačiame Paryžiuje savo ruožtu buvo vieta, kur smirdėjo pasiutiškai. Ją vadino Nekaltųjų kapinėmis. Išstisus aštuonis šimtus metų į čia, tarp Ofero ir Feronri gatvių, buvo gabenami numirėliai iš vargšų ligoninės ir gretimų parapijų, išstisus aštuonis šimtmečius diena iš dienos karučiais dešimtimis vežami ir į ilgas duobes verčiami lavonai, išstisus aštuonis šimtmečius į rūsius ir bendrus kapus sluoksniais kraunami kauleliai ant kaulelių. Ir tik vėliau, Prancūzijos revoliucijos išvakarėse, kai keletas kapų grėsmingai įgriuvo, o aplinkiniai gyventojai, nebegalėdami pakęsti perpildytų kapinių smarvės, ėmė ne tik protestuoti, bet ir ne juokais sukilo, jas pagaliau panaikino, milijonus kaulų ir kaukolių sumetė į Monmartro katakombas, o kapinių vietoje įrengė maisto produktų prekyvietę.

Taigi čia, labiausiai dvokiančioje visos karalystės vietoje, 1738 metų liepos 17-ąją gimė Žanas Batistas Grenujis. Buvo viena karščiausių tais metais dienų. Kaitra lyg švinas gulė ant buvusių kapinių ir stūmė supuvusiais aguročiais ir susvilusiais ragais atsiduodantį tvaiką į kaimyninius skersgatvius. Kai prasidėjo sąrėmiai, Grenujo motina stovėjo prie vienos iš žuvų krautuvėlių Ofero gatvėje ir valė žvynus nuo ką tik išdarintų merlangų. Žuvys, neva tik ryte ištrauktos iš Senos, dvokė

taip stipriai, kad jų kvapas stebė lavonų tvaiką. Tačiau Grenujo motina nejuto nei žuvų, nei lavonų, nes jos uoslė buvo visiškai nejautri, be to, jai skaudėjo pilvą, ir tas skausmas slopino bet kokius išorinius dirgiklius. Ji tik norėjo, kad skausmas atlėgtų ir kad kuo greičiau baigtųsi tas atgrasus gimdymas. Gimdė ji penktą kartą. Visus ankstesnius kartus čia pat, prie žuvų krautuvėlės, visi kūdikiai gimė negyvi arba leisgyviai, nes tie kruvini kūneliai, kurie pasirodydavo, nedaug kuo skyrėsi nuo besimėtančių žuvų vidurių ir gyveno ne kažin kiek ilgiau. Vakare viską kartu kastuvu susemdavo į karučius ir nuveždavo į kapines arba žemyn prie upės. Taip turėjo būti ir šiandien. Grenujo motina, dar jauna moteris, – kaip tik įpusėjusi trečią dešimtį, – atrodė dar visai daili, burnoje turėjo beveik visus dantis, o ant galvos šiek tiek plaukų, išskyrus podagrą, sifilį ir lengvą plaučių tuberkuliozę, nesirgo jokia rimta liga ir tikėjosi dar ilgai gyventi, – kokius penkerius ar dešimt metų, galbūt ir ištekėti kada nors, o tapusi garbinga kokio našlio amatininko žmona, pagimdyti ir tikrų vaikų... Grenujo motina tetroško, kad viskas kuo greičiau pasibaigtų. Kai ją kaip reikiant surėmė, atsitūpė po staleliu, ant kurio darinėjo žuvis, ir ten pagimdė, kaip ir ketvirtą kartą iki šiol. Žuvų peiliu perpjovė ką tik gimusiam padarui virkštelę. Bet paskui nuo karščio ir smarvės, kurios ji kaip smarvės neįsisąmonino, tik kaip kažį ką nepakeliamą, kvaitinantį – tarsi lelijų lauką arba ankštą kambarėlį, kuriame sumerkta pernelyg daug narcizų, – ji apalpo, nuvirto ant šono, išsiritė iš po stalo į gatvės vidurį ir išsitiesė su peiliu rankoje.

Riksmi, sumaištis, ją apsupa žioplių minia, pakviečia policiją. Moteris su peiliu rankoje vis dar guli gatvėje, pamažu ji atsigaua.

Kas jai nutikę?

– Nieko.

Ką veikianti su peiliu?

– Nieko.

Iš kur ant sijonų kraujas?

– Nuo žuvų.

Ji atsikelia, numeta peilį ir eina nusiprausti.

Bet visai netikėtai po stalu pasigirsta kūdikio riksmas. Gerai pažiūrėję, po mūsų spiečiumi tarp žuvų vidurių ir nupjautų galvų žmonės randa naujagimį ir ištraukia jį į dienos šviesą. Kaip ir dera, vaiką policija atiduoda žindyvei, o motiną suima. Kadangi ji nieko neneigia ir be užuolankų sakosi tikrai būtų palikusi jį nusibaigti, kaip, beje, jau padariusi su kitais keturiais, ją atiduoda teismui. Tas pripažįsta ją kalta dėl daugkartinio vaikų žudymo, ir po kelių savaičių Grevo aikštėje jai nukerta galvą.

Tuo tarpu vaikas jau tris kartus pakeitė žindyvę. Nė viena nenorėjo laikyti jo ilgiau nei porą dienų. Jis esąs perdėm godus, žindąs už du, atimąs iš kitų žinduklių pieną, o kartu ir jų, žindyvių, pragyvenimo šaltinį, nes vieną vienintelį kūdikį pelningai žindyti neįmanoma. Šiuos reikalus tvarkantis policijos karininkas, toksai Lafosas, greit ėmė gailėtis įsivėlęs į šią istoriją ir jau buvo beliepiąs nunešti vaiką į rastinukų ir našlaičių surinkimo punktą nuošalioje Sent Antuano gatvėje. Iš ten vaikai kasdien buvo siunčiami į valstybinius Ruano vaikų namus. Nešikai nešdavo juos plėšų pintinėse, į kurias, kad būtų greičiau, vienu kartu sukišdavo net ir keturis kūdikius. Dėl to pakeliui daug jų numirdavo, tad nešikai privalėjo gabenti tik pakrikštytus kūdikius ir tik turinčius prideramai sutvarkytus transportavimo pažymėjimus, kuriuos reikėjo antspauduoti Ruane. Bet mažasis Grenujis nebuvo nei krikštytas, nei turėjo kokį nors vardą, kurį, kaip dera, būtų buvę galima įrašyti į transportavimo pažymėjimą, be to, pamesti vaiką surinkimo punkto pavartėj policijai būtų tiesiog neleistina, nors dėl to atkristų visi kiti formalumai... – taigi norint atsikratyti kūdikiu, reikėjo įveikti aibę biurokratinių bei administracinių techninių sunkumų, o laikas, beje, nelaukė, tad policijos karininkas Lafosas atsisakė

savo pirmųkščio ketinimo ir nurodė atiduoti berniuką į kurią nors bažnytinę įstaigą, kad ši, išrašiusi kvitą, pakrikštytų vaiką ir nuspręstų tolesnį jo likimą. Jį paliko Šv. Marijos vienuolyne Sen Marteno gavėje. Čia kūdikį pakrikštijo ir davė Žano Batisto vardą. Kadangi prioras tądien buvo gero ūpo, ir jo labdaros fondai dar nebuvo išsisėmę, tai vaiko į Ruaną neišsiuntė, o nurodė maitinti vienuolyno lėšomis. Šiam tikslui jį atidavė žindyvei Žanai Biusi iš Sen Deni gatvės. Ši už pastangas pradžiai gavo po tris frankus per savaitę.

2

Po kelių savaičių žindyvė Žana Biusi stovėjo su pintine rankoje prie Šv. Marijos vienuolyno vartų. Vartus atidarė tėvas Terjė, kokių penkiasdešimties metų, plikas, šiek tiek actu atsiduodantis vienuolis.

– Štai! – tarė žindyvė ir pastatė pintinę ant slenksčio.

– Kas čia? – paklausė Terjė. Jis pasilenkė prie pintinės ir pauostinėjo, nes spėjo ten esant ką valgomą.

– Vaikžudės pavainikis iš Ofero gatvės!

Vienuolis paknebinėjo pirštu pintinėje ir atidengė miegančio kūdikio veidą.

– Gražiai atrodo. Rausvas ir gerai nupenėtas.

– Juk manęs prisiputo. Išsunkė iki kaulų smegenų. Bet dabar jau baigta. Toliau galite patys penėti ožkos pienu, koše, runkelių sunka. Jis ėda viską, šitas išvisa.

Tėvas Terjė buvo ramus žmogus. Jis tvarkė vienuolyno labdaros fondą, skirstė pinigų vargšams ir nepasiturintiems. Už tai laukė padėkos ir tikėjosi, kad jo nebevargins kitais reikalais. Visokiomis smulkmenomis Terjė bodėjosi, nes smulkmenos visuomet reiškia sunkumus, o sunkumai drumstė sielos ramybę. To jis visai negalėjo tverti. Jis apmaudavo, kam iš viso

atkėlė vartus, ir troško, kad ši moteriškė pasiimtų pintinę, eitų namo ir nesuktų jam galvos su savo kūdikiais ir jų bėdomis. Palengva Terjė atsitiesė ir įkvėpdamas įtraukė pieno ir rūgštaus avių vilnos kvapo, sklindančio nuo žindyvės. Kvapas buvo malonus.

– Nesuprantu, ko tu nori. Išties nesuprantu, ko tu sieki. Galiu tik numanyti, kad šitam kūdikiui visai nekenks, jei dar kurį laiką pamaitinsi jį krūtimi.

– Jam tai ne, – suniurzgė žindyvė, – bet man kenkia. Dešimčia svarų sublogau, nors valgiau už tris. Ir dėl ko? Dėl trijų frankų per savaitę!

– Ak, suprantu, – Terjė beveik palengvėjo, – man viskas aišku: vėl pinigai.

– Ne! – atšovė žindyvė.

– O kaipgi! Visuomet visi kalba tik apie pinigus. Tie, kurie beldžiasi į šiuos vartus, kalba tik apie pinigus. Kartais svajoju, kad štai atkelsiu vartus, o ten stovės žmogus, kuriam kas kita rūpi. Tarkim, eidamas pro šalį jis atnešė mažytę dovanėlę. Pavyzdžiui, vaisių ar keletą riešutų. Juk rudenį yra aibė dalykų, kurių galima atnešti einant pro šalį. Na, kad ir gėlių. Arba kad kas ateis ir maloniai pasakys: „Tepadeda Dievas, tėve Terjė, geros jums dienos!“ Bet aš, matyt, to niekada nesulauksiu. Jei beldžia, vadinasi, elgeta, jei ne elgeta, tai prekeivis, jei ne prekeivis, tai amatininkas, ir jei neprašo išmaldos, tuomet pateikia sąskaitą. Jau ir į gatvę nebegaliu išeiti. Vos tik žengiu tris žingsnius, mane apsupa visokie tipai ir duok tu jiems pinigų!

– Aš ne tipas, – pyko žindyvė.

– Štai ką tau pasakysiu: tu ne vienintelė žindyvė parapijoje. Yra šimtai puikių įmočių, kurios draskysis, kad už tris frankus per savaitę gautų prisidėti šį žavų kūdikį prie krūties arba pasotinti koše, sultimis ar dar koku maistu...

– Tai ir atiduokit jį vienai iš tų!

– ...Kita vertus, negerai vaiką taip stumdyti. Kas žino, ar nuo kito pieno jis taip tarps kaip nuo tavojo. Jis, žinok, priprato prie tavo krūties kvapo ir prie tavo širdies plakimo.

Jis vėl giliai įtraukė šilto žindyvės tvaiko ir pastebėjęs, kad jo žodžiai nepadarė jai jokio įspūdžio, tarė:

– Dabar imk vaiką ir eik namo. Aš aptarsiu šį reikalą su prioru. Pasiūlysiu, kad tau mokėtų keturis frankus per savaitę.

– Ne, – nukirto žindyvė.

– Na, gerai jau – penkis!

– Ne.

– Tai kiekgi tu nori? – riktelėjo Terjė. – Penki frankai – krūva pinigų už tokį menką nieką kaip vaiko maitinimas!

– Aš visai nenoriu pinigų, – tarė žindyvė. – Aš nenoriu laikyti savo namuose šito išperos.

– Kodėl gi, mieloji moteriške? – paklausė Terjė ir vėl pasiknebinėjo pintinėje. – Juk čia toks mielas vaikas. Rausvutis, nerėkia, gerai miega ir pakrikštytas.

– Jį velnias apsėdęs.

Akimoju Terjė ištraukė pirštus iš pintinės.

– Tai neįmanoma! Absoliučiai neįmanoma, kad kūdikį apsėstų velnias. Kūdikis – ne žmogus, tik žmogaus užuomazga, jo siela dar nesusiformavusi. Todėl velniui jis neįdomus. Gal jis jau kalba? Gal jį tąso traukuliai? O gal jis stumdo daiktus kambaryje? Ar nuo jo sklinda blogas kvapas?

– Jis suvis niekuo nekvepia, – tarė žindyvė.

– Na matai! Tai aiškus ženklas. Jei būtų apsėstas velnio, tai smirdėtų.

Kad nuramintų žindyvę ir įrodytų esąs narsus, Terjė pakėlė pintinę ir prisikišo sau prie nosies.

– Neužuodžiu nieko keisto, – tarė kiek pauostinėjęs. – Išties nieko keisto... Bet, man regis, kažgi kas smirda vystykluose.

Jis kyštelėjo pintinę moteriškei, kad toji patvirtintų jo spėjimą.

– Ne tai turiu galvoje, – šiurkščiai atrėžė žindyvė ir atstūmė krepšį. – Kalbu ne apie tai, kas vystyklusose. Aišku, kad jo išmatos smirda. Tik jis pats, tas mergvaikis, neturi kvapo.

– Nes yra sveikas, – sušuko Terjė, – sveikas, todėl ir nesmirda! Tik ligoti vaikai turi kvapą, kas to nežino. Sakykim, jei vaikas serga raupais, tai atsiduoda arkliai mėšlu, jei skarlatina – tai senais obuoliais, džiovininkas trenkia svogūnais. Šitas sveikas, ir nieko jam netrūksta. Ko gi jam smirdėti? Argi tavo pačios vaikai smirda?

– Ne, – atsakė žindyvė. – Mano vaikai kvepia taip, kaip ir turi kvepėti žmonių vaikai.

Terjė atsargiai pastatė pintinę ant žemės, nes pajuto, kad šios moteriškės užsispyrimas pradeda vesti jį iš kantrybės. Jei ginčas plėtosis toliau, gali nutikti, kad jam reikės laisviau gestikuluoti abiem rankomis, ir jis nenorėjo, kad dėl to nukentėtų kūdikis. Bet kol kas Terjė sunėrė rankas už nugaros, atkišo žindyvei savo drūtą pilvą ir griežtai paklausė:

– Tai tu tvirtini žinanti, kaip turi kvepėti žmogaus kūdikis, kuris visgi – tą noriu priminti – yra ir Dievo kūdikis, tuo labiau, jei jis pakrikštytas?

– Taip, – tarė žindyvė.

– Ir dar tvirtini, kad jei jis nekvepia kaip tu manai jį turint kvepėti, – tu, žindyve Žana Biusi iš Sen Deni gatvės, – kad tuomet jis esąs velnio išpera?

Išmojęs kairę ranką iš už nugaros, jis grasinamai lyg klausuką surietė jai panosėje pirštą. Žindyvė svarstė. Jai buvo nepažanku, kad pokalbis ūmai išvirto į teologinę apklausą, kurioje ji tikrai pralaimės.

– To visai nesakiau, – atsakė ji išsisukinėdama. – Ar čia yra kas bendro su velniu, ar ne, spręskite patys, tėve Terjė, šito aš neišmanau. Žinau viena: šis kūdikis kelia man siaubą, nes nekvepia taip, kaip turi kvepėti vaikai.

– Aha, – Terjė patenkintas vėl švystelėjo ranką už nugaros. – Taigi žodžius apie velnią atsiimame. Gerai. Tada malonėk man

pasakyti: kaipgi kvepia žindomi kūdikiai, kai kvepia taip, kaip tu manai juos turint kvepėti?

– Gerai kvepia, – tarė žindyvė.

– Ką reiškia „gerai“? – užriaumėjo Terjė. – Daug kas kvepia gerai. Kuokštelis levandų kvepia gerai. Mėsa sriuboje kvepia gerai. Arabiški sodai kvepia gerai. Aš noriu žinoti, kaip kvepia kūdikiai.

Žindyvė delėsė. Ji, aišku, žinojo, kaip kvepia žindomi kūdikiai, kuo puikiausiai žinojo, juk jau dešimtis jų buvo maitinusi, globojusi, sūpavusi, bučiavusi... naktį galėdavo juos rasti iš kvapo, tą kvapą ir dabar kuo aiškiausiai jautė, bet dar niekada nebandė nusakyti žodžiais.

– Nagi? – vamptelėjo Terjė nekantriai spragsėdamas pirštais.

– Tai... – pradėjo žindyvė, – tai ne taip lengva pasakyti, nes... nes jie ne visur kvepia vienodai, bet užtat visur kvepia gerai. Dvasiškas tėve, supraskite, jų kojytės, pavyzdžiui, kvepia kaip glotnūs šilti akmenukai, ne, veikiau kaip varškė... arba kaip sviestas, kaip šviežias sviestas, taip, tikrai: jos kvepia kaip šviežias sviestas. O kūnas... kaip džiūvėselis, pamirkytas piene. O viršugalvis, ties pakaušiu, kur plaukai vejasi į sūkurį, pažvelkite, šventasis tėve, va štai čia, kur jūsų jau nieko nebelikę... – ir ji pabaksnojo per plikę Terjė, kuris nuo tokių kvailų smulkmenų antplūdžio akimirsnį neteko amo ir klusniai palenkė galvą, – ...čia, būtent čia, jie kvepia skaniausiai. Čia jie kvepia karamele, taip saldžiai kvepia, taip nuostabiai, dvasiškas tėve, kad jūs net įsivaizduoti negalite! Kai tik čia pauostai, tai ir pamilsti, vis tiek, savas ar svetimas. Taip ir ne kitaip turi kvepėti maži vaikai. O jei nekvepia, jei čia, viršuje, nekvepia visai, dar mažiau nei šaltas oras, kaip šis mergvaikis, tai... Galite aiškinti kaip norite, dvasiškas tėve, bet aš, – ji ryžtingai sukryžiaavo rankas ant krūtinės ir metė tokį pasibjaurėjimo kupiną žvilgsnį į krepšį sau po kojomis, tarsi jame lindėtų rupūžės, – aš, Žana Biusi, daugiau nebeimsiu štai šito!

Tėvas Terjė pamaži pakėlė galvą, perbraukė porą kartų pirštu per plikę tarsi norėdamas suglostyti plaukus, lyg netyčiom prisidėjo pirštą prie nosies ir susimąstęs pauostė.

– Kaip karamelė?.. – paklausė ir pamėgino darsyk prabiliti griežtai. – Karamelė! Ką tu žinai apie karamelę? Ar kada ją valgei?

– Ne visai taip, – atsakė žindyvė. – Bet kartą buvau dideliame viešbutyje Sent Onorė gatvėje ir mačiau, kaip ją gamina iš tirpdyto cukraus ir grietinėlės. Kvepėjo taip skaniai, kad aš per amžius neužmiršiu.

– Gerai jau, gerai. – Terjė patraukė pirštą iš panosės. – O dabar malonėk patylėti! Mane be galo vargina toks niekų tauškinimas. Matau, jog dėl šiokių ar tokių priežasčių atsisakai toliau maitinti tau patikėtą kūdikį Žaną Batistą Grenujį ir gražini jį laikinajam jo globėjui Šv. Marijos vienuolynui. Labai gaila, bet, regis, negaliu nieko pakeisti. Tu laisva.

Tai pasakęs, stvėrė pintinę, dar kartą įkvėpė beišsisklaidančio šilto vilnų ir pieno tvaiko ir, užtrenkęs vartus, pasuko į savo kontorą.

3

Tėvas Terjė buvo išsilavinęs žmogus. Jis studijavo ne tik teologiją, bet buvo skaitęs ir filosofų raštus, be to, domėjosi botanika ir alchemija. Jis stengėsi lavinti savo kritinį protą. Tiesa, nebūtų leidęsis taip toli kaip tie, kurie ima abejoti stebuklais, orakulais arba Šventojo Rašto pasakojimų tiesa, net kai šie iš esmės ir nepaaiškinami protu arba jam net prieštarauja. Tokių klausimų geriau neliesdavo, jie buvo nemalonūs, galėjo sukelti kankinančių dvejonų ir nerimo, o juk norint vadovautis protu kaip tik būtini tvirti įsitikinimai ir ramybė. Bet tėvas Terjė kuo ryžtingiausiai kovojo su paprastų žmonių prietarais.